

Krystaly

Kdyby substancím, které tvořily zemský glóbus ve žhoucím stavu, byl dopřán dostatečně dlouhý čas k vychladnutí a dostatečná volnost pohybu, každá by se oddělila od ostatních jako jediný obrovitý krystal.

Mohlo to být jinak, já vím – *poznámenal Qfwsq* –, ani mi nemluvte: tolik jsem věřil v ten krystalický svět, který měl vzniknout, že jsem se nikdy nesmířil s tím, že musím žít v tomhle, beztvarém a rozdrobeném a gumovitém, jak nás to nakonec potkalo. I já se honím jako všichni, každé ráno nasedám do vlaku (bydlím v New Jersey), abych vnikl do slepence hranolů s jeho ostrými hroty, slepence, který vyvstává za Hudsonem. Tam pak trávím dny, tam uvnitř, putuju nahoru a dolů vodorovnými a svislými osami, jež křížují to kompaktní těleso, nebo podél přikázaných tras, které hraničí se stěnami a hranami. Nedávám se však napálit: vím, že mě ty trasy ženou mezi hladkými průhlednými stěnami a mezi symetrickými rohy, abych uvěřil, že jsem uvnitř krystalu, abych v nich uznal pravidelný tvar, rotační osu, konstantu dvojtěňů. Nic z toho však neexistuje. Existuje jen opak: sklo. To, co lemují ulice, jsou skleněná, a nikoli krystalická tělesa, to, co zaplavilo a zabetonovalo svět, je těsto molekul páte přes deváté, houně náhle vychladlé lávy, strnulé ve zvenčí vnucených formách, zatímco uvnitř je stejné a nejiné magma jako za časů řeřavé Země.

Jistě, já ty časy neoplakávám: jestli čekáte, že když jsem nespokojen s věcmi, tak jak jsou, budu nostalgicky vzpomínat na minulosť, mýlíte se. Země bez kůry byla příšerná: věčná žhoucí zima, nerostná bažina s černými železnými a niklovými víry, jež každou štěrbinou stékaly dolů ke středu glóbu, s výtrysky rtuti cákajícími

do náramné výšky. Razili jsme si cestu kypící mlhou, Vug a já, a nikdy se nám nepoštěstilo dotknout se pevného místa. Zástěna rozteklých skalisek, na niž jsme narazili, se náhle před námi vypařila, rozplynula se v kyselém oblaku; vyrazili jsme, abychom ji překročili, a hned jsme cítili, jak se sráží a zaplavuje nás jako poryvy kovového deště, vzdouvající se hutné vlny hliníkového oceánu. Substance věci se kolem nás proměňovala minutu po minutě, jinak řečeno: atomy přecházely z jednoho neuspořádného stavu do jiného neuspořádaného stavu a pak ještě do dalšího; což znamená, že prakticky zůstávalo všechno při starém. Jedinou velkou změnou by byla dispozice atomů v jakémkoli řádu: a právě to jsme Vug i já hledali, když jsme se tak pohybovali ve směsi prvků bez referenčních bodů, bez před ani potom.

Připouštím, teď je situace jiná: mám náramkové hodinky, srovnávám úhel jejich ručiček s úhlem všech ručiček, které vidím; mám notes, do kterého si poznamenávám časový rozvrh svých pracovních závazků; mám šekovou knížku, na jejíchž matricích odečítám a přičítám čísla. Na Penn Station vystoupím z vlaku, přesunu se do metra, stojím a držím se jednou rukou madla a v druhé, zvednuté, mám přeložené noviny, v nichž procházím kótování cenných papírů: zkrátka hraju hru, hru na předstírání řádu v prachu, pravidelnosti v systému nebo průniku různých – a třebaže nesourodých, přesto měřitelných – systémů, což umožňuje přiřadit každé granulaci nepořádku fasety pořádku, jež se ovšem vzápětí rozdrolí.

Jistě, dřív to bylo horší. Svět byl roztokem substancí, kde se všechno rozpouštělo ve všem a všechno všechno rozpouštělo. Vug a já jsme se v tom dál ztráceli: jako ztracenci, jimiž jsme byli, ztracenci, jimiž jsme byli vždycky, a neměli jsme nejmenší tušení, co bychom mohli potkat (či co by mohlo potkat nás), abychom už nebyli ztraceni.

Najednou jsme si toho všimli. Vug řekla: „Tam!“

Ukazovala v proudu lávy na cosi, co na sebe bralo tvar. Bylo to těleso s pravidelnými a hladkými stranami a ostrými hranami; a ty stěny a hrany se pozvolna zvětšovaly, jakoby na úkor okolní látky, a také forma toho tělesa se měnila, ale nadále si podržovala symetrické proporce... A nebyla to jen forma, co se odlišovalo od všeho ostatního; byl to také způsob, jímž dovnitř vstupovalo světlo, jímž jím procházelo a jímž se lomilo. Vug řekla: „Září! Všechny!“

To těleso opravdu nebylo samo. Na řeřavé rozloze, kde se kdysi objevovaly jen z útrob země vypuzené, efemérní plynové bubliny, nyní vyplouvaly na povrch krychle, osmistěny, hranoly, průsvitné obrazce, jež vypadaly, že jsou přímo vzdušné, uvnitř prázdné, a jež v sobě ve skutečnosti soustřeďovaly, jak jsme mohli záhy pozorovat, neuvěřitelnou pevnost a tvrdost. Třpyt té hranaté květinové zahrady zaplavoval Zemi a Vug řekla: „Je jaro!“ Políbil jsem ji.

Už jste pochopili: jestliže miluji rád, není to jako v případě tolika dalších známka charakteru podrobeného vnitřní disciplíně, známka potlačení instinktů. Idea absolutně pravidelného, symetrického, metodického světa se ve mně asociuje s tímto prvním nápadem a vzky-pěním přírody, s milostným napětím, s tím, čemu vy říkáte erós, zatímco všechny ostatní vaše obrazy, ty, jež podle vás asociují vášeň a nepořádek, lásku a překypění – řeka, oheň, vír, sopka –, jsou pro mne vzpomínkami na nicotu a nechutenství a nudu.

Mýlil jsem se a nepotřeboval jsem mnoho, abych to pochopil. Tady je konečná: o Vug jsem přišel, z démantového erótu zbyl jen prach; údajný krystal, který mě vězní, je obyčejné sklo. Sleduji šipky na asfaltu, na semaforu se stavím do řady (dnes jsem do New Yorku přijel autem), a když se rozsvítí zelená, znovu vyrážím (jako každou středu, protože vezu), zařazuji jedničku (Dorothy k jejímu psychoanalytikovi), snažím se udržovat stálou rychlost, což mi umožní pokaždé projet na zelenou i Second Avenue. Co vy nazýváte řádem, je roztrěpená záplata rozkladu; našel jsem na parkovišti místo, ale za

dvě hodiny budu muset sejít dolů a znovu vhodit minci do parkovacího automatu; jestli na to zapomenou, odtáhnou mi auto jeřábem.

Tenkrát jsem snil o krystalickém světě: nesnil jsem, viděl jsem ho, nezrušitelné mrazivé jaro z křemene. Vyrůstaly průzračné mnohostěny, vysoké jak hory: a jejich tloušťkou prosvítal stín toho, kdo stál na druhé straně. „Vug, jsi to ty?“ Abych ji dohonil, vrhal jsem se na stěny hladké jak zrcadla; klouzal jsem dolů; chytal jsem se hran a zraňoval jsem si dlaně; běžel jsem podél klamných obvodů a za každou zatáčkou bylo jiné světlo – zářivé, mléčné, matné –, jež v sobě hora chovala.

„Kde jsi?“

„V lese!“

Stříbrné krystaly byly nitkovité stromy s pravouhlým větrovím. Vyzábělé větve z cínu a olova zahušťovaly les geometrickou vegetací.

Tam pobíhala Vug, „Qfwfq! Odtud je to jiné!“ volala. „Zlaté, zelené, modré!“

Pod širým nebem se otevírala berylová dolina obklopená horskými hřebety všech barev, od akvamarínu ke smaragdu. Následoval jsem Vug a v duši jsem pociťoval štěstí i strach: štěstí při pohledu na to, jak každá substance, z níž se skládal svět, nachází definitivní a pevný tvar, a dosud nejasný strach z toho, že tento triumf řádu na tolik způsobů by mohl na jiné úrovni zopakovat chaos, který jsme právě nechali za zády. Snil jsem o totálním krystalu, topazu-světlu, který by nic neponechal mimo: netrpělivě jsem čekal, že se naše Země oddělí od kola plynů a prachu, v němž víří všechna nebeská tělesa, a jako první unikne onomu neužitečnému plýtvání, jímž je vesmír.

Jistě, jeden si také může vzít do hlavy, je-li libo, že najde řád ve hvězdách, v galaxiích, v rozsvícených oknech prázdných mrakodrapů, kde uklízeči mezi devátou a půlnocí leští pracovny. Zdůvodnit, to je to hlavní; zdůvodňujete, pokud nechcete, aby se všechno zhroutilo. Dnes večer večeríme ve městě, v restauraci na terase dvacátého čtvrtého poschodí. Je to obchodní večere; je nás

šest; je tu i Dorothy a žena Dicka Bemberga. Jím ústřice, dívám se na hvězdu, která se jmenuje (je-li to ona) Betelgeuse. Konverzujeme: my o výrobě; ženy o konzumu. Vidět oblohu je ostatně nesnadné: světla Manhattanu se rozpínají v mlno, které splývá se zářivostí nebe.

Nádheru krystalů vytváří síťka atomů, která se opakuje donekonečna: právě to nechtěla Vug pochopit. Jí se naopak líbilo – všiml jsem si toho brzy – objevovat v krystalech ty nejmenší rozdíly, nepravidelnosti, nedokonalosti.

„Ale co myslíš, že znamená v tělese, které se bude nekonečně zvětšovat podle pravidelného schématu, jeden atom, který vybočil, rozložení prvků, které je trochu šejdrem,“ říkal jsem. „Směřujeme k jedinému krystalu, k obřímu krystalu...“

„Mně se líbí, když je jich hodně malinkých,“ řekla. Jistě, to aby mi odporovala; ale taky proto, že krystaly opravdu vyrážely najednou po tisících a postupovaly se navzájem. Přestávaly růst tam, kde spolu přišly do styku, a nikdy nedospěly k tomu, aby se úplně zmocnily tekuté skály, z níž braly svou formu: svět netíhl k tomu, složit se do stále jednodušší figury, nýbrž srážel se ve skelnou masu. Zdálo se, že hranoly a osmistěny a krychle pak zápasí, aby se osvobodily a stáhly k sobě veškerou látku...

Jeden kráter vybuchl: rozlila se kaskáda démantů.

„Podívej! Ty jsou ale velké!“ zvolala Vug.

Na všech stranách byly vidět erupce sopek: démantová pevnina lomila sluneční světlo v mozaiku duhových šupin.

„Cožpak jsi neřekla, že čím jsou menší, tím víc se ti líbí?“ připomněl jsem jí.

„Ne! Tyhle! Ty obrovské! Chci je!“ a vyběhla.

„Jsou tu ještě o mnoho větší!“ řekl jsem a ukázal jsem nahoru. Třpyt oslepoval: viděl jsem tam horu-démant, rozfasetovaný a měňavý řetězec, drahokam-náhorní plošinu, Himálaj-Koh-i-noor.

„Co s tím? Mně se líbí ty, které se mohou vzít do ruky! Chci je mít!“ a ve Vug se už rozhořela vlastnická mánie.

„To spíš dýmant bude mít nás: on je silnější!“ řekl jsem.

Mýlil jsem se, jako vždycky: dýmant sice přešel do vlastnických rukou, ale ne do našich. Když jdu kolem Tiffanyho, zastavuji se a dívám se do výkladních skříní, pozoruji uvězněné dýmanty, střípky našeho ztraceného království. Leží v sametových rakvích, spoutané stříbrem a platinou; zveličuji je obrazotvorností a pamětí, vracím jim skalní, zahradní, jezerní rozměry, představuji si modrý stín Vug, která se v nich zrcadlí. Ne, nepředstavuji, je to Vug, kdo teď vstoupil mezi dýmanty. Obrátím se: dívka se šikmo sčesanými vlasy se dívá přese mne do výkladní skříně.

„Vug!“ říkám. „Naše dýmanty!“

Směje se.

„Jsi to opravdu ty?“ ptám se. „Jak se jmenuješ?“

Dává mi svůj telefon.

Jsmo mezi skleněnými tabulemi: žiji v nepravém řádu, chtěl bych jí říct, mám kancelář na East-Side, bydlím v New Yorku, na víkend Dorothy pozvala Bembergovy, proti nepravému řádu je nepravý chaos bezmocný, chtělo by to dýmant, ne abychom ho měli, ale aby on měl nás, svobodný dýmant, v němž žili svobodní Vug a já...

„Zavolám ti,“ říkám jí, jen proto, že mám chuť se s ní znovu pohádat.

Kde v hliníkovém krystalu náhoda rozptýlí atomy chromu, tam se průsvitnost zabarví temnou červení: tak pod našimi kroky rozkvétaly rubíny.

„Viděls?“ řekla Vug. „Nejsou krásné?“

Nemohli jsme projít údolím rubínů, aniž bychom se znovu začali škorpit.

„Ano,“ řekl jsem, „protože pravidelnost šestihranu...“

„Uf!“ řekla ona. „Řekni mi, jestli by to bez vpádu cizích atomů byly rubíny!“

Rozzlobil jsem se. Krásný víc, nebo míň, o tom se dalo debatovat donekonečna. Jedinou jistou skutečností však bylo, že Země

jde v ústretu preferencím Vug. Světem Vug byly pukliny, štěrbiny, jimiž stoupá láva tavící skálu a mísící nerosty v nepředvídatelné konkrce. Když jsem viděl, jak hladí žulové stěny, želel jsem toho, kolik se v té skále ztratilo živce, slídy, křemene. Zdálo se, že Vug těší pouze to, jak drobnohledně pestrá se ukazuje tvář světa. Jak se domluvit? Pro mne platilo jen to, co bylo homogenním nárůstem, nerozborností, dosaženým klidovým stavem, pro ni to, co bylo oddělením a mísením, jedna věc nebo druhá věc, nebo obě zároveň. Také my dva jsme museli získat nějaký rys (dosud jsme nevlastnili ani tvar, ani budoucnost): já jsem si představoval pomalou uniformní expanzi, na způsob krystalů, až do bodu, kdy by se krystal já prolнул a slil s krystalem-ona a možná bychom společně splynuli v jedno s krystalem-světlem; ona ale, jak se zdálo, už věděla, že zákonem živé látky bude nekonečná rozluka a nekonečné znovuspojování. Měla tedy pravdu Vug?

Je pondělí, volám jí. Je už skoro léto. Trávíme spolu celý den, na Staten Islandu, ležíce na pláži. Vug se dívá, jak se jí zrnka písku sypou mezi prsty.

„Takové mrňavé krystaly...“ říká.

Roztříštěný svět, který nás obklopuje, je pro ni stále ten někdejší svět, ten, který se měl podle našich očekávání zrodit z řeřavého světa. Jistě, krystaly dosud dávají světu tvar, byť rozpadlé na kusy, zmenšené na téměř nepostřehnutelné zlomky, které před sebou ženou vlny, inkrustované všemi prvky rozpuštěnými v moři, jež je znovu hněte ve srázné skály, v pískovcová bradla, stokrát rozbitá a znovu složená, v ruly, břidlice, v hladce bělostné mramory, v obrazy toho, čím mohly být a čím už nikdy nebudou.

A znovu se mě zmocňuje zarputilost, když už začíná být jasné, že partie je prohraná, že ze zemské kůry se stává změt disparátních forem. Já se s tím však nechtěl smířit, a při každé diskontinuitě porfyru, na niž mě Vug radostně upozorňovala, při každé skelnatosti, jež vystupovala z čediče, jsem chtěl sám sebe přesvědčit, že jsou to

jen zdánlivé nepravidelnosti, které utvářejí mnohem rozsáhlejší pravidelnou strukturu, a v ní každé asymetrii, již se domníváme pozorovat, odpovídá ve skutečnosti tak složitá síť symetrií, že si ji ani nedokážeme uvědomit, a pokoušel jsem se vypočítat, kolik miliard boků a dvoustěnných rohů musí mít tento labyrintický krystal, tento hyperkrystal, jenž v sobě zahrnoval krystaly i ne-krystaly.

Vug si na pláž přinesla malý tranzistor.

„Všechno pochází z krystalu,“ pravím, „i ta hudba, kterou posloucháme.“ Ale dobře vím, že krystal v tranzistoru je vadný, zamořený, prostoupený nečistotou, s trhlinami v atomovém osníří.

Ona říká: „Leze ti to na mozek.“ Pokračuje tak naše stará hádka: chce mě přinutit uznat, že pravý řád je ten, který v sobě nese nečistotu a destrukci.

Loď přirazí ke břehu v Battery, je večer, z rozzářeného rastru hranolů-mrakodrapů nyní vidím jen temná puštěná oka, proluky. Odvezu Vug domů a jdu nahoru. Bydlí v Downtownu, má fotografické studio. Když se rozhlížím, vidím jen poruchy v řádu atomů: neonové trubice, video, vysrážené malé krystalky stříbra na fotografických deskách. Otevřu ledničku, vezmu si led do whisky. Z tranzistoru se line zvuk saxofonu. Krystal, který dokázal být světem, učinit svět pro sebe sám průzračným, rozbít ho na nekonečné strašidelné obrazy, není můj krystal: je pokažený, poskvrněný, pomíchaný. Vítězství krystalů (a vítězství Vug) bylo jejich porážkou (a mou porážkou). Teď čekám, až dohraje deska s Theloniousem Monkem, a pak jí to říkám.